

## ЗОБРАЖЕННЯ АКТОРСЬКОГО ПІДНЕСЕННЯ МАРІЇ ЗАНЬКОВЕЦЬКОЇ: ЕСТЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОРТРЕТНИХ ТВОРІВ ПЕТРА ОССОВСЬКОГО ТА ВОЛОДИМИРА СЛЄПЧЕНКА

У статті висвітлено міждисциплінарний науковий намір дослідити внутрішню духовну основу художнього зображення постаті видатної української акторки, театрального діяча Марії Заньковецької на полотнах Петра Оссовського та Володимира Слєпченка. На думку авторки, за допомогою чинників естетичного аналізу існує можливість обміркувати здатність образотворчої мови виявляти природу акторського піднесення.

**Ключові слова:** портретне зображення, естетичний аналіз, піднесення, акторська діяльність, художня творчість.

Interdisciplinary scientific intention to study inner spiritual base of the artistic image of an outstanding Ukrainian actress, theatre figure Mariya Zankovetska on the canvases by Petro Ossovskyi and Volodymyr Sliepchenko is revealed in the article. On the authoress opinion, there is a possibility to ruminate the ability of the descriptive language to reveal the nature of dramatic raising with the help of the aesthetic analysis factors.

**Keywords:** portrait image, aesthetic analysis, raising, actor's activities, artistic works.

Зародження українського театру – піднесений магнетизм започаткованої видовищності, становлення якого пов'язано зі значними культурно-мистецькими внесками видатних постатей. Яскраве коло діячів сформувало у тогочасному суспільстві пристрасне бажання відвідувати диво, відчувати драматичну напругу, переносити пластику сценічної образності на власне складне життя, та неабияке вміння відкритого спілкування публіки із майстерним акторським перевтіленням.

Служіння Мельпомені вимагало і вимагає жертвовної відданості. Відтак, театральна справа об'єднала активних і цілеспрямованих особистостей, котрі здійснювали впровадження сценічного винаходу – масштабного явища колективного руху, що спонукав відходити від самодіяльного розвитку та досягати мети – створювати професіональні трупи. Захоплива фундаторська діяльність відкрила світові легендарні імена перших засновників українського театру – Марка Кропивницького, Миколу Садовського, Михайла Старицького, Івана Карпенка-Карого, Панаса Саксаганського.

Вирішальна ланка видовищної світоглядності – сценічний інваріант всезагально-го усвідомлення потрібної джерельності у сьйві театрального мистецтва – надає домінуючі приклади для утвердження національної самобутності. Постаті видатних майстрів сцени – творців нового театрального світу і дотепер залишаються кумирами не одного покоління. Вони, як першовідкривачі української театральної традиції, набули статусу провісників самобутнього акторського висловлювання. Згадки про нову стилістику творчого осмислення при розкритті свого призначення на сцені закарбовані і в образотворчий спосіб. Художні тлумачення акторської майстерності не виявляють запрограмованих контекстів, а збирають у суцільний наративний альянс ґрунтовні символічні усвідомлення про хвилювання і страждання від обраного шляху, про присмак успіху, про настановчі парадигми творчої цілісності.

Спроба зрозуміти природу людської геніальності спирається на виважені закономірності естетичного аналізу. Позиціонування сутності видовищності акторської гри традиційно підкреслюється відновленими чинниками античних понять краси та досконалості. Хоча, змістовність умовиводу піднесеності применшується пошуками оприлюднення естетичних рис прекрасного у різноманітних проявах насиченого людського

життя. Проте, окрема характеристика творчого здобутку та природа талановитого обдарування тяжіють до надання окреслених значень творчим чинникам піднесеності. Зокрема, гармонійні ритми творчої душі виплескують назовні прекрасні образи власного емоційно-активного простору життєствердного особистого рівня світосприйняття.

Слушно зауважити, що проблема розкриття специфіки акторського піднесення – доволі складна платформа для обговорення. Відтак, перевагами використання образотворчих засобів виразності є те, що вони мають наочну можливість зосереджено зазирнути у внутрішнє середовище театральньо-імпровізаційного самовираження, зрозуміти особливий комплекс взаємопов'язаних явищ професійного становлення видатного діяча. Пам'ятний серпанок збережених уявлень і вражень завжди співвідносить культурні виміри сьогодення із символами духовного оприлюднення найвищого поступу піднесення. Безпосередньо такою взірцевою віссю окриленого українського театральнього магнетизму є постать Марії Заньковецької (1854–1934).

Якщо порівнювати сенс піднесеності із величчю, то варто звернути увагу на коментуючі висловлювання С. Петкової щодо поглядів Н. Буало, «який вбачав значення величі у простому і ясному незворушному усвідомленні свого призначення і у рішучості крокувати за ним» [1, с. 125]. Спалах безмежного захоплення театральньою справою привідкрив у Марії Костянтинівни внутрішній намір душі прагнути до усвідомленого волевиявлення власного обдарування, що дає підстави для тлумачення естетичної природи акторського піднесення і прикладами портретного жанру.

Вершина людського духу – урочистий монумент незламного творчого служіння, як наскрізна площина змісту портретного дива надає глядачам можливість вести діалог із гармонійним віддзеркаленням образу, а саме – випромінюванням акторської майстерності Марії Заньковецької. Портретні роботи двох уславлених українських митців Петра Оссовського (1925–2015) та Володимира Слєпченка (1947) засвідчують невичерпну глибину акторської харизми першої народної артистки України.

Портрети видатних особистостей відрізняються шанобливим поглядом художника до впізнаваних рис обличчя моделі. Камерні нюанси кольору підкреслюють особливість просвітленого шляху запортретованої постаті. Урочиста піднесеність будь-якого портрету, як п'єдесталу, підкреслює художнє завдання – досконало відтворити зображуваний характер, настрій, становище. Влучність пензля має зафіксувати і світоглядні площини мовчазних роздумів особистості. Індивідуальна статика моделі має бути для глядачів емоційно привабливою, а ствердний акорд портретного виміру – говірким і промовистим. Отже, «прямокутник полотна у суворій рамці перетворюється на піднесену згадку» [2, с. 4]. Крізь роки проноситься піднесений портретний образ видатної української легендарної театральної діячки – Марії Костянтинівни Заньковецької.

Відаючи належне широко визнаній майстерності Петра Оссовського, варто наголосити на тому, що портрет М. Заньковецької у його виконанні висловлює апологетику театральної стилістики світовідчуття Марії Костянтинівни. Класичне опрацювання деталізованої урочистості демонструє нібито заздалегідь підготовлене звернення-промову діячки до глядачів. Незвична форма овального розміщення постаті стверджує безкінечне коло театральньо-акторського ритму святкової видовищності, що було започатковано зокрема і Марією Заньковецькою. Портретна розповідь Петра Оссовського нагадує ностальгійний погляд на повсякчасне шанування примадонни української сцени, адже саме цей портрет був виконаний на замовлення колективу київського меморіального Будинку-музею Марії Заньковецької, де з 1989 року і дотепер він прикрашає експозицію.

Наснага творити цікаві художні імпровізаційні пошуки та акценти рідко знаходить прояв у портретних творах. Естетика академічного гатунку звертається до аскетичних рис реалістичного багаточарового живопису, який обґрунтовує природну красу жіночого обличчя складним колоритом, концентрує увагу на централізованому вигуку очей. Відтак, Петром Оссовським передбачалося, що Марія Заньковецька кине репліку до глядацької зали. Підготовлена та зібрана вона у темних фалдах костюмного



*Слепченко В. Марія Заньковецька.*  
Полотно, акрил. 2015 р. м. Київ. Будинок-музей М. К. Заньковецької

ретро-стилю силуетно позначає епоху славетного часу, коли піднесене полум'я зіграних ролей викарбує її ім'я у вічності дорогоцінними літерами, адже по орбіті картини художник залишив пронизливий, золотосяйний напис: «Пам'яті Марії Костянтинівни Заньковецької, доброму другу мого діда, Дмитра Гайдамаки з глибокою пошаною до її світлого таланту».

Справедливі зерна вдячності трепетного поклоніння спокутують сучасну інертність і байдужість. Зрештою, монументальність струнких літер оформлює образ актриси у виразах ореолу священного дійства давнини. Напис, як на мармуровому камені меморіалу-некрополю, образотворчим чином підкорює традиційну портретну магістраль канонічних правил. Додаткова плакатно-текстова вибагливість є доречним умовиводом, знову ж таки, естетики піднесеного. Художник заздалегідь передбачив співмірність майже монохромного портретного звучання – живописної сповіді української примадонни із вишуканим блиском мудрого речення. Варто підкреслити, що саме пластичне коло літер відбиває пафосну красу видовищних традицій Мельпомени – створювати кульмінаційні акценти світоглядного обр'ю могутнього впливу сцени на суспільний розвиток. Від прадідівської згадки про диво-талант Марії Заньковецької крокує земний, художній поклон її надзвичайному професійному внескові у первинні виміри своєрідного українського театрального-культурного ритму.

Портрет, як промова, стає відлунням жертвовного театрального служіння. Петро Павлович Оссовський зрозумів акторські відчуття енергійного перевтілення. Чернеча

глибина тризни аскетичних лицарських театральних обладунків – темного костюмного ансамблю, який з мінорною тональністю супроводжує відкриту душу театральної діви. Врода, тендітність демонструють чарівність природної краси Марії Костянтинівни, звісно – ці риси і є основним елементом виконавської майстерності.

Портретна розповідальність через категорію піднесеності лине до захопленого с'ява у позачасові межі доленосного малюнка. Абсолютизація досконалості динамічних висловлювань образотворчого опрацювання повноцінного олюднення символічного коду, навіть будь-якої представлені особи, оновлюється винятковим інтуїтивним чуттям митця. Індексация знакового коду величі – це не вірогідно змальована субстанція кольорового оформлення природних переваг своєрідностей того чи іншого обличчя. Урешті-решт, це монументальне священнодійство щодо поступового процесу образотворчої персоніфікації здібностей, звичок, душевних якостей внутрішньої, але не прихованої на портреті, довготривалої краси. Петро Оссовський вмiло продемонстрував цей неосяжний пошук магнетичного впливу на свідомість глядача блискавки незворушної м'якості щирої і привабливої, ледь помітної посмішки мудрого звернення «з вершин і до низин» прогресивного сучасного буття.

Переконливо відчувається на полотні уявна славетна доба визнання Марії Заньковецької, адже актриса впевнено дивиться на нас з-під портретних куліс, бо вона ніби відійшла від оприлюдненої епічності драматичного амплуа і сходить до публіки у натхненному настрої, немовби на п'єдесталі театрального піднесення. Тому виникає слушне запитання: яким же чином митцю вдалося охарактеризувати свою улюблену героїню, якщо художня спроба здійснювалася на відстані різних культурних програм? Оживлення законсервованої проекції зачиненого часу виконувалося Петром Оссовським за рахунок реалістичного нанесення не тільки живописних шарів виваженої стриманої барвистості, композиційної вигадливості вертикально-овального чарунку, а й неперервно вдалих психологічних домінант, які допомагають сприймати і сполучати людяні високоморальні риси одухотвореної гуманістичної жіночності з самотньо-трагедійним наголосом доленосної жертвовності творчої професії актора.

Турботлива ніжність виринає з душі примадонни легким мотивом доброзичливого виразу крізь нюансові відтінки кольорового формотипу. Вертикальна значимість композиційного нарративу допомагає уявити постійну зібраність постаті, яка, нібито у застиглій прямолінійній рішучості розкриває темпераментну прерогативу своєї надзвичайної особистісної основи. Отже, лідерські якості культової природи впевненої ортодоксальності – зазначені на портреті центральною симетрією проникливої сутності ретельно окреслених очей великої актриси. Відтак, відправний ментальний ресурс творчої досвідченості обирає уподобаний зріз витонченої загальної образної цілісності при допомозі майже однотонного кольорового темного супроводу. Автор досягає серйозної мети: вивести на передній план не художній зміст майстерного виконання портретного рішення, а внутрішнє зібрання психологічного навантаження. Адже, нібито і не полишає відчуття оприлюднення трагедійного представлення небесної обраності – грандіозного дару жертвовного призначення Марії Заньковецької – залишитися надовго у серцях і споминах завдяки майстерно зіграним відомим ролям, маючи право не просто швидко стати популярною акторкою, а й пройти на сцені крізь драматичні терени не одного гіркого життя. Варто приділити увагу і кмітливо переданому Петром Оссовським необхідному компоненту здібної акторської роботи, а саме – вишуканій граційності Марії Заньковецької. Жестова кульмінація гнучко зібраних пальців рук засвідчує хвилюючу мить художнього спостереження за мимоволі розгорнутою книгою театральної душі, де лунає солоспів відповідального відношення обраного призначення непересічної особистості. Відтворений ракурс зануреного милування насиченою портретною будовою відображає шляхетну конструкцію найвищих моральних сенсів, бо модулюється зазначена портретна розповідь рухомим пензлем митця широко та епічно.

Водночас, не слід забувати, що «портрет – це можливість залишитися на землі, увічнити персоналію у віках, як би продовжити його або її земне буття» [2, с. 6].

Здійсненні риси узгодженого ритму безсмертного піднесення через портретний контекст фундаментального нанесення духовних витоків відтісняють первинне розуміння портретного жанру – ідентифікації індивідуальних рис обличчя і вказують на художню цінність духовно-особистісної структури запортретованої людини. Вміння образотворчою мовою розмежувати центральні та похідні контексти твору за відновленим станом намальованої душі є віртуозною здатністю персоніфікувати велич особи чарівним оволодінням живописною технікою градаційного поступу об'ємного сприйняття творів станкового мистецтва. Ніби жива людина прояснює перед нами свій стан піднесеного намагання зберегти наданий улюбленою справою перевірений код споконвічного самоствердження. Такий захопливий мотив невіддаленої театральної могутності з'являється при спогляданні акторської сутності Марії Заньковецької.

Ще одним портретним відкриттям творчої натури Марії Костянтинівни Заньковецької є видатна робота Володимира Павловича Слепченка, яка була виконана у 2015 році. Упізнавана портретна стилістика художника дозволяє досягнути кришталеве відлуння мерехтливого гомону театрального успіху відомої діячки. Втім, позаакадемічна конструктивність художнього мислення українського митця відновлює посічений відрізок споминів про актрису. Реалістичний канон ґрунтовної портретної розповіді відступає при виразному виконанні вертикально обраної взаємодії довгочастих ліній, пластичність яких дає підстави і для аналізу намальованого символічного піднесення, темпераментно-психологічній складовій видовищності. Кольорові смужки багатобарвного поєднання не розчинені у повітрі даремних сподівань на позаактуальність схематичності, а здійснюють колосальний підтекст найвищих закономірностей до спрямування у векторну площину поліфонічного малюнка.

Смужкова доріжка декоративного опису і є самостійним композиційним водограєм безперервної монохромної течії. Відтак, розпрямований килим вертикальних доріжок невимушено відображає динамічний напрям олюдненої структури індивідуальної привабливості Марії Заньковецької. Щільність концентрованого покриття лаконічної завершеності спрямовує геометричну площину слухняної лінійної вибагливості до проникнення у культурно-світоглядний вимір запортретованої актриси. Лінійні пекторалі, начебто видовжено стискають глибинні уявлення головного імпульсу картини – пройтися по містку історії та встановити ритмічний взаємозв'язок абсолютних художніх можливостей часу. Урешті-решт, здобуток М. К. Заньковецької дозволяє через портрет В. П. Слепченка відчути оприлюднення епопейної дециці творчого світла, що розпрямляє браму натхнення перед видатними образотворчими спробами закодифікувати наголоси присутнього піднесення.

Акрилове нанесення кольорових стрічок викарбовує водночас живописний інноваційний дороговказ для розширення традиційного сприйняття портретного жанру. Саме науково-творче мислення В. Слепченка підказало йому відчути захопливий простір власного відкриття необмеженої стилістики незвичної одночасної диференціації та систематизації абсорбованих невід'ємних частин створеного ним портретного середовища. Органіка цього творчого методу демонструє русійну силу прогресивного відношення до інноваційних законів наукової потужності, яка впливовою геометричністю підкорює й образотворчі вершини.

Портрет Марії Заньковецької пензля Володимира Слепченка, написаний за словами самого автора: «у новій авторській живописній манері, назва якій “арт-лайн” або мистецтво лінії» [3, с. 4]. За задумом митця, свідоме відображення віддзеркалених фрагментів певного ритму створює розширену кольорову комбінацію суголосного динамічного портретного відбитку. Діалогічна зональність лінійно посіченої композиційної системи узагальнює певний образний портретний ландшафт до рівня оновленої дійсності метапіднесеного обсягу. «Іншими словами – писання твору засобами паралельних кольорових ліній, смужок, стрічок, прямокутників, плінф, з яких складається задуманий мною образ. Це далеко не просте завдання – згаданими засобами створити кольорову гаму, форму, об'єм, світлотінь. А головне – передати характер

зображеної людини» [3, с. 4]. Фактурна стилістика окремих наголосів створює ефект замріяної плинності. Поетична модальність не вибіркових часток, нібито самостійно обирає художнє розташування уподобаної стійкої вертикальної доріжки. Щільна мережка пензлевого маневрування – запрограмовано нанесених плакатних акрилових вальорів – тяжіє до декоративного призначення, але вже на рівні співставлення кольорових бажань відточується «рух, в якому ми бачимо надзвичайні космічні, цифрові та інтернетні швидкості» [3, с. 4]. Інертність досконало усвідомленої академічної платформи розвитку портретного жанру яскраво відрізняється від лінійної шкали векторного письма «арт-лайн» Володимира Слепченка, де вдало просувається потяг до неозорого зчитування закодованого особистісного німбу Марії Заньковецької. «Я зрозумів, що образ можна розбити, подрібнити на більші і менші частки, ніби на молекули і атоми, з яких складаються живі клітини чи предмети» [3, с. 4]. Акумуляція художнього простору реалізує не випадково підібрану кольорову градацію, а завершує оприлюднення магнітного опису ланкового комплексу – почергового передбачення певної лінійної драматургії. Безперервний вертикальний рух струменевої закомпонованості – «це намагання відтворити матрицю часу, його швидкоплинність» [3, с. 4], у якому не загубився під дією зазначеного кольорово-лінійного напруження зворушливий вираз обличчя Марії Костянтинівни Заньковецької.

Встановлену зрозумілу реалістичність портретної вишуканості важко порівняти із вигадливою розкутістю осучаснених творчих роздумів Володимира Слепченка. Тим не менш, динамічно представлений образ Марії Заньковецької виглядає ніжно та романтично. За вказаним художнім методом лінійного магнетизму барельєфно розроблений профіль актриси демонструє настрої величавої мрійливості, замисленого усвідомлення вірної впевненості власних переконань. Поважний погляд не спостерігає за глядачами, бо далечінь відбивається у гордовитій ствердності м'якої усміхненості, щирість якої відображена залученою об'ємною теплою вохристого вальору. Деталізація жіночності театрального образу української примадонни оприлюднена доречно намальованими вишуканими прикрасами – декількома горизонтальними доріжками багряного намиста, що підкреслюють худорляву стрункість актриси та бутоньєрним змістом пелюсткової мелодики оригінальної світлої троянди, що вдало відтіняє підібраний до гори елегантний сувій каштанового волосся. Драматичного піднесення створеному образу надає і спущена вертикаль завіси, що має вигляд ніби театрального прапора, на фоні якої і зображений видатний профіль Марії Заньковецької.

Вагомий образотворчий здобуток Володимира Павловича саме піднесенням чином демонструє канву славетної величі видатних українських діячів. Цілеспрямована праця над циклом портретних творів, присвячених оновленню поіменної пошани грандіозним внескам олімпу геніальних постатей надає можливість насолоджуватися «галерею портретів обраних часом». Цей проект здійснювався народним художником України Володимиром Слепченком до ювілейної дати – двохсотліття з дня народження Тараса Шевченка. За твердженням самого художника: «Серед великої кількості імен, посилаючись на архівні, історичні і літературні, а також електронні джерела, Я обираю тих, які все своє життя, розум і талант присвятили розвитку науки, культури, мистецтва, філософії, державотворенню і просвітництва в Україні та за її межами, що можуть слугувати прикладом для теперішнього і наступних поколінь українців» [3, с. 2]. Саме до цієї плеяди широковідомих особистостей належить і видатне театральне служіння українській сцені – піднесене акторське життя Марії Костянтинівни Заньковецької.

Нелегка справа тлумачити людську природу талановитого піднесення через ортодоксальні портретні зазначення. Проте, проаналізовані полотна двох визнаних майстрів Петра Оссовського та Володимира Слепченка, на яких зображена Марія Заньковецька, допомагають зрозуміти масштабні якості світоглядного злету душі, глибинність емоційного світу, здатність до акторського перевтілення. Пам'ятний образ Марії Костянтинівни свідомо зображений обома митцями велично та натхненно. Портретний світ, як явище образотворчої сповіді, висловлює безперервний зв'язок

епох, традицій та поколінь. Таким чином, портрети М. К. Заньковецької вельми влучно вказують на внутрішні виміри ціннісних еквівалентів пафосної символіки її самовідданої жертвовної діяльності, в якій цілісно відображена уславлена вершина театральної хвилі неймовірно вражаючого акторського піднесення.

- 
1. Петкова С. М. Справочник по эстетике. Ростов-на-Дону : Феникс, 2012. 349 с.
  2. Комесанья П. Малюємо портрет. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2013. 160 с.
  3. Слепченко В. Обрані часом. Галерея портретів славетних українців : альбом. Київ, 2014. 44 с.

### References

1. Petkova S. (2012) *Spravochnyk po estetyke* [A Reference on Aesthetics]. Rostov-on-Don: Feniks, 349 pp.
2. Komesanya P. (2013) *Maliuyemo portret* [Drawing a Portrait]. Kharkiv: Klub simeynoho doz-villia, 160 pp.
3. Sliepchenko V. (2014) *Obrani chasom. Halereya portretiv slavetnykh ukrayintsiv*. [Chosen by Time. A Portraiture of Famous Ukrainians]. *Sliepchenko V. An Album*. Kyiv, 44 pp.

### SUMMARY

It is rather difficult theoretically to explain the internal nature of a talented person through initial portrait values. But, the portrait canvases of two outstanding painters – Petro Ossovskyi and Volodymyr Sliepchenko, on which Mariya Zankovetska is represented, can help to understand artistic values of world-outlook scale, namely the flight of theatrical soul, depth of the emotional world, ability to actress transformation. M. Zankovetska prominent images are represented mainly by these artists monumentally and majestically. Thus, a portrait as the phenomenon of an artistic memory has a possibility to show boundless link of times, traditions and generations. That is, portraits of Ukrainian prima donna specify precisely the internal sources of valuable aesthetic equivalents of pathos symbolizing her sacrificial activity, in which the outstanding top of theatre life of a surprising actor's eminence is shown completely.

**Keywords:** portrait image, aesthetic analysis, raising, actor's activities, artistic works.